ՄԱՅՐ ԴԻՒԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ.–Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(*Շար. տես Բազմ.* 1922 *էջ* 94)

ԺԲ.

Հ. Եղիա Մխիթարայ աշակերտ և Աթոռակալը՝ հետագայ գիրը Աբբահօր կը ղրկէ ի Հռովմ, ուր մայիսէն ի վեր կը գտնուէր՝ արդարացնելու համար Միաբանութիւնը։ Ինչպէս այս, նոյնպէս ամէն նամակներու մէջ Հ. Եղիա շատ խղճամիտ կերպով մանրամասն կը տեղեկագրէ Միաբանութեան անցուկացը, և ամէն անգամուն կը հաղորդէ ինչ լուր որ արևելքի դէպքերու և խնդիրներու շուրջստանայ ուրիշներէ։

Գերյարգելւոյ Տն Միխիթարայ Աբբայ Հօրն

1718 *յուլիս* 23

... Նահապետն պատմեաց, թէ մեռասան նաւ տաճկի, թէ թզւրկն և թէ պազիրկեանի, ոմանք կոտորեցան և ոմանք այրեցեալ ի վրաւուզ եղեն, որոց զհինկն աչօք իւրովք տեսեալ է, և զայլսն լուեալ։ Տեսելոց մին այս է, զի մի պէյլիկ նաւ առաջի թերսխանային այրեցեալ է, և միւս ևս որ էր մերձ նորա, մինչև ջանացեալ է կտրել զչուանն և փախչիլ, զնոյնն ևս հողմն տարեալ հպպեցուցեալ է ի յառաջնոյ հրդեհեցեալ նաւուն. վերակացուք իբրև տեսեալ են, մի սայլով 400 մարդ յղեալ են առ նոսա երթալ մարել. վասն որոյ նոքա ևս հրդեհեցեալք են, և յա(յ)նցանէ հուր անկեալ է ևս ի տեղին, ուր քերեստէ նաւուց կուտեալ են, զնոսին ևս հրդեհեալ է։ Դարձեալ և պատմէ՝ թէ բազումք ի յերևելի անձանց փախեան ի ստամպօլու և ցրուեցան ի կողմանսն անատօլու վասն երկիւղի զօրացն եգրատորի, իբրև տեսեալ զայս իշխանաց մեծաց, որ յօր(ը)ստօրէ դատարկանայ քաղաքն, սկսեալ են հոչակել թէ խաղաղութիւն է, նա և իսկ հրամանաւ արգելեալ են։...

... գիր եկն առ մեզ ի սօփրամանաստրիցն, և գրեալք են, թէ աստի մինչև ցութ օր, գրեցէք մեզ գթիւ անձանց ձերոց, զանուանս իւրաքանչիւրոցն յատուկ յատուկ տանն անուամբք, քանի են կարգաւորքն, այսինքն քահանայքն, և որքան են եղբարքն, այսինք(ն) ֆռաթքն և թէ ինչ քարիքայի վերայ էք, և ըստ ոմանց հմտագունից, կամին զապաթուն իշխանութիւնն իմանալ արդեօք յաւիտենական է, թէ ժամանակաւոր։ Ես ևս թէ որով եղանակաւ տրեցեալ եղև ձեզ մենաստանս այս։ Եւ իբրև ընկալաք զայս, զնացաք առ նանին...։ Այս բան ոչ է նոր ինչ, և ոչ վասն մեր միայն, որովհետև վասն կար-

digitised by A.R.A.R.@

գաւորաց կարգեցեալք են, իբրու քննիչ և տէր, կամին այժմ տեղեկանալ զմէնջ, թէ ովք են և որքանք են, որպէս զի ընդ այլ եկեղեցականս անցուցանիցեն ի յարցանագիրս իւրեանց, որպէս օրէն է տեղւոյս վերակացուաց վանորէից, թէպէտ նախապէս դոյ(զ)ն ինչ երկեայ, բայց յետոյ տեղեկացեալ, սրտագիւր եղէ...։

Նուաստագունեղ ծառայ
Եղիա վարդապետ
ծառայ ծառայից

ԺԳ.

Մխիթարայ աթոռակալին մէկ ուրիշ նամակէն, զոր Հռովմ ղրկած է, կը քաղենք երեք հետաքրքրական պատառիկներ, յորս դիտելի է թէ 1718ի չորութիւնը որքան աւելի զգալի և սարսափելի եղած է ի Վենետիկ, քան վերջին տարուանս (1921–ի) սաստիկ չորութիւնը։

կը տեսնենք նաև որ անմարդաբնակ և անտես թողուած Ս. Ղազար կղզին, ինչպիսի՛ մեծ հոչակ կը ստանայ՝ այն ինչ Մխիթար իրեններովն հանդերձ հոն կը մտնէ ու կը սկսի ամէն տեսակէտով բարեգործել։

Գերայարգելոյ տեառն տեառն Մխիթարայ՝ Հօրն մերոյ Աբբայի

... դժուարաւ գտանի այժմ ջուրն, այնքան սաստիկ և շատ բերին ջրաբերքն ի քաղաքն, մինչ զի ֆատուայու գետն նուազեցուցին, այժմ յայլմէ գետէ բերեն, և մեծ նաւ չի բանիր, վասն սակաւութեան և նուազման ջրոյն։ Ցերեկեան օրն հիւր ունէաք, և լաւ ջուր ոչ. այսօր երկու երեք պարխաճ հազիւ գտաք, ես միշտ ի կասկածի է(ի), թէ յաւուր միւսմ ընտանիքն սանմառթինու փիօվանին բաց ասեն, և ոչ տայցեն զջուր մերայնոց, որ միշտ անտի առնուն. այսօր լուայ որ նա ևս բաց ասացեալ է, և այս ոչ է մեղադրելի, սոքա գնեն մի սօլտի զպարխաճսն...։ Այսքան աղօթք, և աղաչանք՝ չեղև որ մին լաւ անձրևէր. և թէ յայս ամ ոչ տկարանամք և անվնաս անցուցանեմք, զիտասջիք, զի այլ ոչ եմք տկարանալոցք։...

... Վերափոխման Աստուածածնայ օրն մին պսակ եղև յեկեղեցւոջ մերում, սեպուհ էր փեսայն, նախապէս հարցաք սանեիպինեանի փիօվանին, և ապա թոյլ տուաք գալ, ասաց փիօվանն, մակարի թէ յամենայնում կիրակի զային, զի աստ սովորութիւն է, և ոչ է դէմ պատրիա(ր)գին կամ փիօվանին, ազատ է այս գործ, ուր կամին գնան, մանաւանդ ըստ մեծի մասին կարգաւորաց եկեղեցին գնան և անդէն պսակին, բայց հարկաւոր է զի քահանայն լիցի հարսին քոնդրատէն, եկեղեցոյն չահ այս լինի, որ բերած մոմն անդէն թողու, հայոց ժամն ևս գնան, նա և քափուեռոյ, և այլոց կարգաւորաց եկեղեցիսն, մանաւանդ այնց որք են հեռի ի քաղաքէն։ Կնքահարք մեծամեծք անձինք էին...։

...եկող գնացող, թէ հայք և թէ Ֆռանկք բազումք են, ոչ անցանի օր, որ ոչ զայցեն օտարականք, յանցեալ կիրակի կանուխ եկին ոմանք դաբանցիք առ ի լսելոյ զպաշտօնն, այսինքն զգիշերաժամն և զձայնաւոր պատարագն...։

Նուաստագունեղ ծառայ
Եղիա վարդապետ

Թուին փրկչին 1718
Օգս. 20 ի Վենետիկ

digitised by A.R.A.R.@

ԺԴ.

Աբբահօր կը գրէ դարձեալ Հ. Եղիա ազգային շահեկան տեղեկութիւններ։ «Օգսէնտ եպիսկոպոս Մահարու» ակնարկութիւնը անշուշտ կերլա հայաքաղքին հիմնադիր Օգսէնտ վրդպտ. Վրզարեանն է, որ Գրանսիլվանիոյ Հայոց եպիսկոպոսն էր. (տես Հայք յեղիսաբեթուպոլիս Գրանսիլուանիոյ Հ. Գրիգոր Վ. Գովրիկեանի, այժմու Արք. և Ընդհ. Աբբահօր Մխիթարեանց Վիեննայի)։

Գերայարգեցելոյ տեառն տեառն Մխիթարայ Վարդապետի
Աբբայ Հօր մերոյ

... իմա զայս, զի ի մահարոյ ոմն քահանայ եկն աստ (զայս յօնան եպիսկոպոսն չիմանայ), ընդ նմա գոլով եղբօրորդի օգսէնտ եպիսկոպոսին մահարու, ինքն է իբրև չորեքտասան ամաց և կամ հնգետասան ամաց, և եկեալ է ընդ քահանային գալ ի հռոմ մտանել ի գուլէճն, իսկ քահանայն է յայն քաղաքէ մահարոյ, որ է բուն հայոց՝ տրեցեալ ի կայսերէն[1] նոցա, իշխանութիւն դատելոյ, այսինքն ունին իշխանութիւն դատաստան առնելոյ։ Գոն աւելի քան զերեք հարիւր տունք, և բարւոք մեծ քաղաք իմն է դաշտաւոր, և ի սմին նահանգիս գտանին աւելի քան զութ հարիւր տունք հայոց. բայց զի ժողովուրդ այսորիկ քաղաքիս, թէպէտ ի ժամանակս օգսէնտին լեալք են ուղղափառք,. սակայն այժմ ոչ են այնպիսի որպէս էին երեկն և եռանդն. և այս թէ մեծամեծք և թէ ռամիկք. միայն զջուր խառնելն ունին ի պատարագ, և համբաւեն զինքեանս զոլ ուղղափառ առ պետութիւնս քրիստոնէից, թէ առ հոգևորս և թէ առ մարմնաւորս, այսինքն թէ առ եպիսկոպոսս և թէ առ իշխանս ենթ որոց են, բայց ի ժողովս և ի յեկեղեցիս իւրեանց վարին, զրէթէ այնպէս ամենևիմբ որպէս հերձուածող հայսն, թէ ըստ տօնին և թէ ի յայլս բնաւս ծէս և ի յաւանդութիւնս։ Եւ այժմ ոչ ունին զեպիսկոպոս կամ զհովիւ ոք. իսկ այս քահանայս գոլով բարեպաշտ՝ տեսեալ թէ ոչ կարէ նոցա օգտել, դիմեալ է աստ գալ, և տանիլ զխաչատուր վարդապետն ի քաղաքն այն, առ ի ուղղել զնոսին քարոզութեամբ և խրատիւ. և կամ թէ սա ոչ երթիցէ, դիտէ գալ ի հռոմ, և խնդրել զմի ի տղայոց դպրատանն և տանիլ անդ։ իսկ խաչատուր վ. ընկալեալ զսոյն քահանայս, ասաց նմա, թէ քեզ ոչ տամ զոք ի տղայոց դպրատան, կացջիր աստ, և զայ աբբայ հայրն, և նա տացէ քեզ զմի ոմն ի վարդապետաց, և տարցես անդ. և այսպէս զքահանայն իմով թոյլատուութեամբս արգելեաց աստ մինչև ի գալ քոյ։...

յԱմի տեառն 1718. *հոկտեմբերի* 12
ի քաղաքն վէնէտիկու

Քոյոյ գերազանցութեանն
նուաստագոյնեղ ծառայ
Եղիա վարդապետ

(Շարունակելի)

Հ. Գ. ՏԱՇԵԱՆ

---

1. Որ է Լէոբոլտոս կայսր։

digitised by A.R.A.R.@